

GÜVENLİKTE YENİ BİR BOYUT; ÇEVRESEL GÜVENLİK

Şafak KAYPAK*

A NEW DIMENSION AT SECURITY; ENVIRONMENTAL SECURITY

Öz

Bu çalışmanın amacı, güvenlikte çevresel açıdan oluşmaya başlayan dönüşüm sürecini incelemek ve bu doğrultuda çevresel güvenliği konu almaktır. Yapılacak incelemede çıkış noktası, 21. yüzyılda nüfustaki artışa ve teknolojik gelişmelere koşut olarak çevrenin de güvenliğinin kalmadığıdır. Dünyada yaşanan hızlı değişim sürecine bağlı olarak, günümüzün yaşam koşulları da hızla değişmekte ve yeni sorunlar ve gereksinimler ortaya çıkmaktadır. Değişimin en çarpıcı yaşandığı yerlerden biri, güvenliğin gittikçe daha çok duyumsandığı uluslararası alanlardır. Küreselleşmeye paralel olarak güvenliğin de küreselleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, çevre sorunsalı da yeni bir ulusal güvenlik sorunu oluşturmaya başlamıştır. Çevre sorunlarının artması, güvenliğin kapsamını genişleterek, çevresel güvenlik gerekliliğini ortaya çıkarmış ve uluslararası işbirliği zorunluluğunu doğurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Çevre ve Çevresel Güvenlik

Abstract

The purpose of this study is to examine the process of environmentally transformation in security and to evaluate environmental security. Starting point of the investigation is that there is no safety of the environment with the increase in population and technological developments in the 21st century. Depending on the process of rapid change in the world, living conditions are changing rapidly and new problems and requirements are being emerged. One of the most striking places of change is international areas where security is being felt more. It is understood that in parallel to globalization, security is also globalized. In this context, the environment problematic has started to be a new national security problem. With the increase in environmental problems, the scope of security is expanded, necessity of the environmental security and international cooperation is revealed.

Key Words: Security, Environment and Environmental Security.

* Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, skaypak@gmail.com

1. Giriş

Dünyanın geçirdiği savaşlar sonucunda gelişim süreci, yeni sosyal ve ekonomik yapıların neden olduğu, ülkeler arasında sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanda karşılıklı işbirliği ve bağımlılığa dayanan küreselleşme ile sonlanmıştır. Küreselleşme, sorunların da küreselleşmesine neden olmaktadır. Bunlardan bir tanesi de güvenlidir. Güvenlik kavramı, günlük yaşamda oldukça fazla yerde ve biçimde kullanılan, adı sıkça duyulan bir kavramdır. Güvenlik kavramı, günümüzde içerik zenginleşmesine uğramıştır ve geniş anlamda kullanılmaktadır. Soğuk Savaş öncesi dönemde daha ziyade dar bir içerikle *askeri güvenlik* olarak algılanan güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, daha geniş bir anlam ile içeriklendirilmiş ve bu kapsamda siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel konular da kavram içerisine dâhil edilmiştir. Güvenlik anlayışındaki bu genişlemeye paralel olarak, tehdit ve tehlike kavramları askeri konuların yanı sıra siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel konuları içine alan bir nitelik kazanmış ve pasif yapıdan, aktif bir yapıya geçmiştir.

Güvenlik sözcüğü, dünyanın her köşesinde güven içinde yaşamı anlatmaktadır. İnsanlar çevrelerini güvenlik durumlarıyla birlikte düşünmektedir. Bu nedenle, güvenliğe yönelik tehdit ve tehlikelerin kapsamı genişleyerek, çevresel etkenlerin de göz önüne alınması gerekliliği ortaya çıkmış; ekolojik güvenliği de içine alan *çevresel güvenlik* kavramı gündeme gelmiştir. Günümüzde, çevre sorunlarının salt bir ülkeye ilişkin yerel bir sorun olmadığı, aksine küresel bir güvenlik sorunu haline geldiği gerçeği anlaşılmış bulunmaktadır. Çevreye ilişkin sorunlar, ülkelerin tek başlarına çözemeyecekleri kadar büyümüş ve neredeyse küresel felaket halini almıştır. Sanayileşme, teknolojiye gelişmeler gibi faktörlerle süregelen hava kirliliği, susuzluk, kuraklık ve ozon tabakasının incilmesi gibi çevresel bozulmalar; küresel ısınma, iklim değişiklikleri ile oluşan depremler, aşırı soğuklar, Tsunami ve seller gibi doğal afetler; kıtlık, işsizlik, terör gibi nedenlerle kırsal göçlerin büyüttüğü kentleşme ve yenilenemez doğal kaynaklar üzerindeki baskı ve tehditlerle ortaya çıkan çevre kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, tehlikeli atık trafiği, çölleşme gibi çevresel güvenliğe karşı tehdit ve riskler güvenli çevre yaklaşımının yaşam kalitesi içinde değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda, küresel felaket haline gelen çevresel sorunların çözümü uluslararası boyutta işbirliği ihtiyacını zorunlu kılmaktadır.

Çevresel değerlerin korunabilmesi için; çevresel değerlerle insanın birbirinden ayrı düşünülmeyen bütünleşik bir yapıya sahip olduğunu

görmek gerekir. Bu çalışmada, güvenlik ve evre arasındaki karşılıklı etkileşim sürecinde güvenliğe hizmet edeceği perspektifler ve ekolojik çevreye yansıma şekli incelenmektedir. Bu bağlamda, çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, güvenlik kavramı tanıtılacaktır. İkinci bölümde, evre ve güvenlik anlatılacaktır. Üçüncü bölümde, güvenlikte yeni bir boyut oluşturan çevresel güvenlik konusuna değinilmektedir. Son bölüm, sonuç ve değerlendirmeyi içermektedir.

2. Güvenlik Kavramı

Güvenlik, “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2012). Güven-lik; güven içinde olma, tehlike bulunmaması hali, emin ve rahat olma durumu şeklinde ifade edilmektedir. Güvenlik geniş kapsamlıdır; bireyin, grubun kendini sakınmasından, devletin, ülkenin korunmasına, kazaların önlenmesine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. *Güvenlik alan açısından*; bireysel, toplumsal, bölgesel, ülkesel ve küresel güvenlik olarak karşımıza gelebilir. Güvenlik kısaca, kişilerin canlarına, ırzlarına ve mallarına gelebilecek tehlike ve tehditlerin yokluğunu ifade etmektedir. Kişilerin güven içinde olmaları, her türlü saldırı, tehdit ve olası kazalara karşı korunması anlamına gelmektedir (Pektaş, 2003:22).

Güvenlik, toplum ve bireylerin çeşitli etkenlerden zarar görmeden yaşayabilmesidir. O nedenle, güvenlik sözcüğü emniyet ve asayiş sözcüklerini de çağrıştırır. *Emniyet*, güven, inanma, itimat, güvenlik işlerinin yürütüldüğü yer olarak tanımlanır (www.tdk.gov.tr, 2012). Emniyet güven içinde olma, yani tehlikede olmama durumudur; güvenlikten daha dar, somut ve olumlu bir içeriğe sahiptir. Güvenlik, soyut ve olumsuz ierikliidir. Tehlike içinde olma durumu varsa, orada güvenlik sorunu var demektir. Aynı zamanda bir duygu ve algıdır. Bir kişi yarın ne olacak endişesi taşıyor, neyle karşılaşacağını bilmiyorsa; bulunduğu ortamı huzurun sağlandığı bir yer olarak algılamıyorsa güven hissetmeyecektir (Kaya, 2009). Algılanış biçimi olarak güvenlik ile emniyet arasındaki fark; büyüklükte ve nicelikte ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir devletin, bir şirketin güvenliğinden, bir binanın, bir aracın emniyetinden söz edilir. Tehlikeye yönelik algılamayı ve buna karşı önlem almayı kendi kendine yapabilmesi nedeniyle, insan için güvenlik kavramının kullanılması daha uygun düşmektedir (Küçükşahin, 2006:10). Güvenlik sözcüğü asayiş ile de beraber düşünülmelidir (Kaya, 2009). *Asayiş*, bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik,

güvenlik anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr, 2012). Asayiş, korku ve endişeden uzak olma durumu, yasa, nizam ve hakimiyetin oluşu, huzur, düzenlilik ve sükûnet halidir.

İnsanları toplu halde yaşamaya iten nedenlerin başında güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Sosyal bilimci Abraham Maslow'un "İhtiyaçlar Piramidi"nde ihtiyaçlar sıralaması; "fizyolojik, güvenlik, toplumsal saygı ve kendini gerçekleştirme" şeklindedir (Maslow, 1968:38). Güvenlik ihtiyacı, yaşamak için zorunlu fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Beslenme ihtiyacının ardından güvenli bir ortamda barınma isteği gelmektedir. Güvenlik kavramı, insanların toplu ve yerleşik hayatlarının ilerleyip gelişmesi ile birlikte sistemleşme sürecine girmiştir. İnsanın insan gibi yaşayabilmesi için maddi varlığının yanında, manevi varlığının da korunması gerekir. Yaşama hakkı ile temel hak ve özgürlüklere sahip olmak, ancak huzurlu ve güvenli bir ortamda mümkündür. Güvenlik ihtiyacı, insanın kendini fiziksel, ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan güvende hissetmesidir. İnsan her ortamda kendini güvende hissetmek ister. Dolayısıyla, her insan topluluğunun yaşamını sürdürebilmesi için bir düzene, disipline ve güvene ihtiyacı vardır. Güvenliğin sağlanması toplumsal bir ihtiyaçtır ve toplumda huzurun sükûnet ve asayişin sürekli olarak sağlanması anlamına gelir ve bireyin kendi güvenliğini sağlamasından, kurumsal sağlamaya doğru yol almıştır (Kaypak, 2011:45). İnsanların huzur ve güvenliğinin sağlanması, güven ortamının devam ettirilmesi düşüncesi vazgeçilmez bir olgu olarak devletlerin karşısına çıkmıştır. Toplumdaki bu düzen, *kamu düzeni* şeklinde güvenlik hizmetleri ile sağlanır.

Kamu düzeninin sağlanması ve ülkemizin sınırları içinde yaşayan insanların temel hak ve özgürlüklerini korumak, huzur içinde yaşamalarını sağlamak, böyle bir ortamı hazırlamak ve ortamın sürekliliği için gerekli önlemleri almak temelde devletin görevidir (Toprak, 2001a: 130-131). Bu ihtiyaç arzu edilen şekilde karşılanmayınca, diğer ihtiyaçlar, gereksinim olarak ortaya çıkmaz. Çalışabilmek için önce can ve mal güvenliklerinin sağlanması gerekir (Aydın, 1996:12). Kamu düzeni, asayişin sağlandığı ve her şeyin yerli yerinde olduğu bir çevreye yani emniyetli bir ortama karşılık gelir. Bu nedenle, yapılacak ilk iş kişilerin can ve mal güvenliğini sağlamaktır. Güvenlik ihtiyacı karşılanmamış hiçbir birey, daha üst basamaklara, yani sosyalleşmeye, iş ve özel yaşamında kişisel gelişimini tamamlama başarısına erişemez. Güvenlik ihtiyacını karşılama hizmeti, içeriği gereği kamusal bir hizmettir. Kamu hizmetleri, bir ülkede bütün toplumu ilgilendiren

etkinlikleri içermektedir. Güvenlik hizmeti, toplum hayatında büyük önem arz eden bir kamu hizmetidir; “kamu gücüne dayalı, koruyucu, karışmacı, bütünüyle özel kesime bırakılamaz olmaları” gibi nitelikleri dolayısıyla diğer kamu hizmetlerinden ayrılır. Dar bir alanda özel güvenlik hizmeti de olabilir. Ama, yapısı gereği, özen ve dikkat isteyen genel güvenlik hizmetinin, devletin denetiminde yapılması ve insanların can ve mal emniyeti ile ilgili olduğundan, denetim unsurunun elden çıkartılmaması ve kurallar ile sağlanması gerektiği muhakkaktır (Toprak, 2001b:4-6).

Dünya düzeninin iki kutuplu olduğ u yıllarda düşmana ayarlı olan askeri nitelikli güvenlik anlayışı değişmekte ve onun yerini, kuralları henüz tam olarak belirlenmemiş olan bir güvenlik anlayışı almaktadır. Soğuk savaşın sona ermesiyle, ittifak içerisinde güçlü bir hasıma karşı savunma sistemine çok daha az ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Hatta ülkeleri bölgesel ve küresel boyuttaki terör örgütleri daha fazla hırpalamaktadır. Bu nedenle de, *sınır dışı savunma* bağlamındaki savunma kavramının yerine, bireysel ve toplumsal nitelik taşıyan terör eylemlerinin ülke içi hareketliliği nedeniyle “iç güvenlik”le ilgili endişeler daha ağırlık kazanmaya başlamıştır (Yavuz, 2010). *Yeni güvenlik olarak adlandırılan güvenlik anlayışı şu esaslara dayandırılmaktadır*: Güvenlik genel ve çok taraflıdır. Bir devletin güvenliği sadece kendi ülkesiyle ilgili değildir, diğer ülkelerin güvenliğinin de hesaba katılması gerekir. Bu ülkelerin desteğinden yoksun kalınmamalıdır. Güvenlik açısından belirli düşman yoktur, düşman belirsizdir. Güvenlik, sadece siyasi ve askeri alanda değil, aynı zamanda ekonomi, teknoloji, kültür, iklim ve toplum gibi değişik alanları da içermektedir. Güvenliğin oluşturulmasında belli bir mekanizmaya ve yasaya ihtiyaç vardır. Karşı gücün zor durumda bırakılması ile ülkeler kendi güvenliğini sağlayamaz. Bu bağlamda, yeni güvenlik kavramının çekirdeği “işbirlikçi güvenlik”tir. *Bu güvenliğin kazanılmasının iki şartı*; ortak çıkar ve karşılıklı güvenlidir. Ayrıca, eşit olarak karşılıklı çıkarları sağlamak ve iç işlerine karışmamak ilkelerine de uyulmalıdır. Yeni güvenlik kavramı, “eşitlik, görüş alışverişi, karşılıklı anlayış, karşılıklı güven” sistemi içinde oluşturulmalıdır (Erdoğdu, 2005).

Güvenlik kavramı üzerindeki bu yaklaşımlar, kavramın yeniden şekillendirilmekte olduğ unun göstergesi niteliğindedir. Güvenlik olgusu, çağdaş devletlerin olmazsa olmaz hizmet alanları arasında yer almakta ve devletlerin var olma nedenlerinin başında gelmektedir. *Ülkenin fiziksel alanı açısından güvenlik çeşitleri*; iç güvenlik ve dış güvenlik olarak karşımıza çıkar. Güvenliğin ülke açısından, hem ülke içine, hem de ülke dışına bakan yönleri bulunmaktadır; iç ve dış güvenlik olarak adlandırılır.

İç güvenlik hizmetlerinin yürütülmesi, bakımından kamu düzeninin korunması ve devamının sağlanması, toplumun emniyet içinde varlığını sürdürmesi yönüyle vazgeçilmezdir. Bu anlamda, güvenlik, birey ya da toplumun huzur içinde yaşaması, iç ve dış tehditlere karşı korunabilme yeteneği ve kapasitesidir. Bu kapasiteye sahip toplum güvenli toplum sayılır; birey ise güvenli bireydir. Devletin varlığına, ulusal ekonomiye, toprak bütünlüğüne yönelik tehditler genel ve ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir. Toplumda insanların huzurunu kaçıran suç ve suçlularla mücadele etmek için gerekli tüm önlemlerin alınması, suç faillerinin yakalanarak gereken yasal işleme tabi tutulması, devletin topluma sunduğu önemli hizmetlerdendir. Devlet vatandaşına bu ortamı güvenlik hizmetleri vasıtasıyla sağlamaktadır. Her devlet, varlığını sürdürüp iç güvenliğini sağlayacak yasalara, onları uygulatacak araca gerek duymuştur. Toplumun ve bireylerin her türlü suça karşı korunması, temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi bir ortamın sağlanması, devlet adına otorite yetkisini kullanan güçler tarafından yerine getirilir (Şafak, 1989:72). Ne var ki, güvenliğin yalnız ulusal sınırlar içinde sağlanamayacağı, alınacak önlemlerin ve yapılacak eylemlerin, o ülkenin jeopolitik konumu ve ekonomik gücü ile orantılı olarak bölgesel, kimi zaman da küresel ölçekte ele alınması gerektiği de bilinen bir gerçektir (Uğurlu, 2006:3). İç güvenlik dışında ülkelerin ayrıca dış alanlara yönelik diğer yeni güvenlik endişeleri de ortaya çıkmıştır. *Önemi artan diğer güvenlikle ilgili alanlar*; iş güvenliği, küresel ticaretin güvenliği, insanlığın 'gelecek' güvenliği, uluslararası suç örgütlerine karşı güvenlik, etnik çatışma riskine karşı güvenlik, siber terör (sanal sistemlerle finans-savunma sistemlerine yönelik terör), bilgi-dosya güvenliği ve kişilik hakları güvenliği, enerji güvenliği ve çevre güvenliğidir (Yavuz, 2010).

İnsan birlikteliğinin bağlı olduğu faktörler açısından güvenlik çeşitleri askeri güvenlik, siyasi güvenlik, sosyal güvenlik, ekonomik güvenlik, ve çevresel güvenlik olarak karşımıza çıkar. *Askeri güvenlik*, devletin taarruz gücü, savunma kabiliyetleri ve diğer devletleri bu çerçevede algılayışı ile; *Siyasi güvenlik*, devletlerin örgütsel istikrarı, hükümet sistemleri ve bunlara meşruiyet kazandıran fikir altyapısının güvenliği ile; *Sosyal güvenlik*, dil, kültür, dinî ve ulusal kimlik ve geleneklerin kabul edilebilir koşullar altında sürdürülebilirliği ile; *Ekonomik güvenlik*, devletin gücü ve refah seviyesinin kabul edilebilir seviyeye ulaşmasını sağlayan kaynaklar, finans ve pazarlara ulaşımı ile; *Çevresel güvenlik* ise, yerel ve küresel biyosferin korunması ile ilgilidir. Her birinin güvenlik sorunsalının bir boyutunu oluşturduğu belirtilmektedir (Buzan, 1991:19-20). Güvenliğe farklı açılardan da bakılabilmektedir: *Kapsam açısından*

güvenlik çeşitleri; bir devletin millî menfaatlerinin gerçekleştirilmesi ve bu menfaatlerinin iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanması ile ilgili *ulusal güvenlik*; bir bölge içerisinde bulunan devletler tarafından ortaklaşa uygulanan *bölgesel güvenlik*; ikiden fazla devlet tarafından ortak çıkarlar kapsamında oluşturulan güvenliği ifade eden *uluslararası güvenlik* ve dünyanın tamamını ilgilendiren, ortak katkı yapılmadığı takdirde herkesin olumsuz olarak etkilenebileceği güvenliği anlatan *küresel güvenlik* olarak ayrılmaktadır. *Özel işlev alanları açısından güvenlik çeşitleri*; ortak güvenlik; ortaklaşa güvenlik, işbirlikçi güvenlik; tek renkli güvenlik, yumuşak güvenlik, askeri olmayan güvenlik, fiziki olmayan güvenlik olarak gruplandırılmaktadır (Küçükşahin, 2006:14-17).

Elde mevcut gücü bir noktaya yönlendirebilmek için öncelikle, ne istendiğinin veya ne hedeflendiğinin tam olarak tanımlanması gerekmektedir. Eğer konu güvenlik ise; ülkenin bölünmez bütünlüğü, halkının refah ve mutluluğuna engel olan ve olması muhtemel her türlü olayın derecelendirilerek gerekli önlemlerin alınması gerekir. Bu bağlamda, öne çıkan kavramlar, tehdit, risk ve tehlikedir. *Tehdit*; “birinin gözünü korkutma, gözdağı vermek”; *risk*, “zarara uğrama tehlikesi”; *tehlike*, büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durum, gerçekleşme ihtimali bulunan fakat istenmeyen sakıncalı durum olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr, 2012). Tehdit terimi, bir tarafın talepleri karşılanmadığı takdirde, karşı tarafı cezalandırmayı şartlı bir taahhüde bağlayan eylemleri ifade etmekte kullanılmaktadır. Tehdit, bir devlet, toplum ya da bireyin yaşamına veya sahip olduğu değerlere yönelik olumsuz sonuçlar doğurma potansiyeli olan olaylar veya olgulardır. Güvenlik olgusunun varlık sebebinin “tehdit” olduğu söylenebilir (Krahmann, 2005:4). Ama, uluslararası güvenlik, ‘tehdit’ yerine ‘risk’ kavramına doğru kaymaya; tehditlerin yanı sıra riskler ön plana çıkmaya başlamıştır. Zira, günümüz koşullarında güvenlik; insan yaşamını tehdit eden risklerin azaltılması veya ortadan kaldırılması şeklinde algılanmaktadır (Karabulut, 2009:3). Bunun nedeni, geçmişte, kontrol altına alınıp yönetilemediği için tehdit olarak ifade edilen konuların bugün, kontrol altına alınarak yönetilebilir hale gelmiş olmasıdır (Küçükşahin, 2006:19). Soyuttan somuta doğru bu yönelişte, risk almış olan zararı da göze alacaktır.

21. yüzyılda tehditler ve fırsatlar dünyayı şekillendirmektedir. Planlama ve politikada, model tasarımında bu güçler etkin olmaktadır. Güvenliği ayakta tutan, bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik, sistem ve hizmet güvenliği gibi geleneksel temeller esnek olamamakta ve ihtiyaca karşılık verememektedir. Küresel boyutta *insan güvenliği*, sürdürülebilirlik hedefleri ile ciddi bir konu olarak belirmiştir. Güvenlik olmadan özgürlük

ve özgürlük olmadan da barışın olmayacağı açıktır (Frevel, 2006). Nüfusun büyümesi, kentleşme hızı, küreselleşme, çevresel bozulma, dijital teknolojinin hızlanarak yayılması ve gelişmesi ve jeopolitik düzensizlikler gibi değişimin dinamik süreçlerinden oluşan tarihsel bir geçiş yaşanmaktadır (Aksoy, 2009). Çevre sorunları, insan hakları, kitlesel göçler, mikro milliyetçilik, etnik çatışmalar, köktendincilik, uluslararası terörizm, ekonomik sorunlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, bulaşıcı hastalıklar, insan, hayvan ve organ ticareti, uluslararası güvenlikte yeni sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Koçer, 2005:289). Sorunlar insanları etkilemektedir. Bu insanların birçoğu gelişmekte olan ve yoksul bölgelerde yaşamaktadır. Sorunlar bu insanların güvenliği ile ilintilidir. Bu bağlamda, güvenli yaşam ajandası oluşturulmuştur. Bu ajandanın bileşenleri; *bağdaştırıcı güvenlik, insan güvenliği, önleyici güvenlik* olarak saptanmış ve bu üç bileşen arasındaki ilişki güvenli yaşamın tanımını oluşturmuştur (Frevel, 2006).

3. Çevre ve Güvenlik

Çevre, tüm canlı ve cansızları kapsayan ortam ve koşulları anlatır. Çevre, canlıların hayat işlevlerini sürdürdüğü, canlı ve cansız öğeler arasındaki kimyasal ve fiziksel işlevlerin dengede olduğu bir ortamdır. Canlıların cansızlarla birlikte yaşamlarını sürdürdükleri hava, su, toprak, yeraltı-yer üstü zenginlikleri ve iklim gibi fiziksel ortamlarda meydana gelen her türlü karşılıklı etkileşimin bütünüdür. Çevre kısaca, canlıların ortak yaşama alanlarını oluşturan hava, su ve toprak şeklinde de ifade edilebilir. Ama, çevre ile kastedilen sadece bir yer değildir. Çevre bireyin dışındaki canlı-cansız her şeyi kapsamakta; hem doğal ve yapay değerleri, hem de toplumsal ortamı içine almaktadır. Çevre, evrensel değerler bütünüdür. Bitki, hayvan toplulukları, cansız varlıklar, insanın tarih boyunca yarattığı uygarlık ve bunun ürünleri tüm insanların ortak varlığıdır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 22-32).

Çevre sorunları, türlü insan faaliyetleri nedeni ile çevresel değerlerin zarar görmesi sonucunda ortaya çıkmışlardır. Hava, su ve toprağın zamanla niteliğinin bozularak yaşanırılığını yitirmesi, yaşam ortamları değiştiği ya da insan gereksinimleri uğruna aşırı tüketildiği için bitki ve hayvan topluluklarının yok olmaya yüz tutması çevresel değerlerin yitirilmesinin göstergesi olmaktadır. Çevre sorunları önceleri daha çok çevre kirliliği olarak görülmüştür. *Çevre kirliliği*, çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkidir (Çevre Kanunu md. 2). Çevresel kirlenme ve

bozulmanın yol açtığı zarar, evrensel ve yaygın bir nitelik taşımaktadır. evre sorunu sadece kirlenme değildir. Uzun dönemli etkileri de dikkate alındığında; yalnız tek bir kişiye değil, diğer kişileri, herkesi, hatta gelecek kuşakları tek bir ulusu değil, bütün ulusları, salt insanları değil, tüm organizmaları ve ekolojik dengeyi etkilemektedir. Bozulan çevrenin onarılması gerekir. *evre korunması*, kaybettiğimiz, yerine yenisini koyamadığımız kaynakların bakım ve korunmasını içerir. evre koruma, hem süregelen durumun değişikliğe uğramasını önlemeyi ve hem de zararlı durumu bertaraf etmeyi hedeflemektedir.

Çevresel yıkım, sınırlar, etnik ve ulusal rekabet, kaynak kıtlıkları, su savaşları birbirleriyle ilişkilidir. Bu yüzden, dünyada barış ve güvenlik nedenleri değişmiştir. evre bugün, güvenlik, barış, huzur, adalet ve hak kavramlarıyla birlikte değerlendirilmektedir. Güvenlik kavramı, geleneksel anlamda, uzun süre askeri güvenlik olarak algılanmış ve açıklanmıştır. *Güvenlik*, günümüzde salt askeri terimlerle tanımlanmamakta; uluslararası uyuşmazlıkların halledilmesi için askeri güç dengeleri, zorlama ve şiddet kullanımı ile ilişkili olarak algılanmamaktadır. Devletler arasında savaş olmaması, uluslararası barış ve güvenlik için güvence sayılmamaktadır (Karabulut, 2009:3). Her ne kadar, terörist eylemler nedeniyle can güvenliği kaygılarının ön plana çıkmış olması, siyasal kaygıları ne çekmiş, çevresel ortam kaygılarını arka plana itmiş olsa bile; evre ve yaşam güvenliğini sağlayamadığımızda, siyasal güvenliğin de bir anlamının olmayacağı açıktır. Çünkü, yaşamın sürdürülebilirliği, bütün öteki kaygılardan önce gelmekte ve güvenliğin de tabanını oluşturmaktadır. Ekonomik, toplumsal, insani ve evre konularındaki istikrarsızlık, dünya barışı ve güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. *lke içi güvenlik*; hızlı nüfus artışından, büyük yerleşme merkezlerine akan i glerden, tarımsal üretimdeki gerilemeden, tekil ve çoğul terörden, her türlü suçtan ayrı düşünülmemekte ve yaşanılan çevrenin korunmasını içermektedir. *Dış güvenlik*, dış ülkelerin tehdidini içermektedir. lkeler arasındaki huzursuzluğun ve siyasal tartışmaların temelinde, su ve petrol gibi doğal varlıkların ve ortak akarsuları kullanmanın önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Boğazlardan ağır gemilerin geçmesi, petrol ve doğal gaz taşınmasının getirdiği ekolojik riskler gibi birçok konu, evre-dış politika ilişkileriyle bağlantılıdır. Örneğin, Baltık-Ren-Tuna-Karadeniz gemi trafiğinin Ege'de gemi kaynaklı kirlenmeleri ve kaza riskini artırdığı; bu kazaların ekolojik felaketlerin yanı sıra turizmi de etkileyerek, kıyı ülke ekonomilerine zarar verebileceği dile getirilmektedir (Algan, 2005).

Politik, ekonomik, sosyal, kültürel pek çok boyuta sahip küreselleşmenin yeni uluslararası güvenlik mimarisinin şekillendirmedeki etkisi önemlidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının ortadan kalkması ile başlayan yumuşama süreci (détant), başta ekonomik olmak üzere pek çok alanda, daha önce birbirlerini “diğeri” olarak tanımlayan devletlerin işbirliğine yönelmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak, günümüzde savaş algısı “politikanın farklı araçlarla devam ettirilmesi” şeklinde belirlenen çerçeveden uzaklaşmış bulunmaktadır. Devletler, aralarındaki sorunları askeri güç kullanmadan çözüme arayışındadırlar. Bunun nedeni, ülkelerin ortak tehdit algısı geliştirememiş olmasında yatmaktadır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin tehdit algıları bazı durumlarda çatışabilmektedir. Küreselleşmenin beraberinde getirmiş olduğu bağımlılığın güvenlik boyutuna yansımaları olarak değerlendirilebilecek bu süreç, güçsüz ülkelerin ulusal güvenliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Küreselleşmenin yol açtığı bir diğer durum, “düşman kim, nerede, ne vasıta ile, ne yapabilir” sorularının karşılıklarını tahmin etmeyi güçleştirmiş olmasıdır (Çetin, 2003). Saldırganın muhatabından göreceli olarak daha zayıf olmasına karşın, muhatabının zafiyetlerinden yararlanmaya yönelerek oluşturduğu tehdit olarak tanımlanan “Asimetrik tehdit”, ani ve hazırlıksız saldırıyla karşı karşıya kalma olasılığını arttırmıştır. Asimetrik tehdit, her ne kadar Batı tarafından “güçsüzün güçlüye yönelttiği tehdit” olarak tanımlansa da, ekonomik saldırı, etnik ayrımcılığın körüklenmesi gibi farklı şekillerde güçlüden güçsüze doğru da yöneltilmekte ve ekonomik, politik, sosyal sistemlerdeki huzursuzluğu tetiklemektedir. Küreselleşme, bizi güvenlik kavramını yeniden düşünmeye ve tanımlamaya sevk etmekte ve bu bağlamda, gündemdeki güvenlik sorunlarının farklılaşmasına yol açmaktadır. Daha önce devletlere veya devlet egemenliğine sıkıca bağlı olan güvenlik anlayışı yerini, vatandaşın kendini güvenlikten yoksun hissetmesine yol açan her türlü etkenin hükümetlerce dikkate alınması gerekliliğine bırakmaktadır. Kitle imha silahları, terörizm, çevresel sorunlar, sosyal eşitsizlik, göç, organize suç ve HIV-AIDS gibi tehdit yaratan unsurlar devletleri “ulusal güvenlik” ve “ulusal çıkar” kavramlarıyla neyin kastedildiğini tekrar gözden geçirmeye zorlamaktadır. Küreselleşmenin etkisine bağlı olarak tehdit yaratan unsurların sınır tanımamaya başladığı görülmektedir. Günümüzde, tüm insanlığın kendini ait hissettiği bir küresel toplum şu an oluşturulamamıştır ve devletler sistemi devam etmektedir. Devletler sistemi ise, zaman zaman karşılıklı güven bunalımlarının doğmasına yol açabilmektedir (Çetin, 2003).

4. Güvenlikte Yeni Bir Boyut; Çevresel Güvenlik

Çevresel güvenlik, çevreye ilişkin bir güvenlik sorunudur. Çevresel güvenlik, çevresel bozulmaların güvenliği tehdit etmesi olarak kavramlaştırılabilir. Yaşanılan çevreyi tehdit eden her türlü sorun bu güvenlik alanının içine girmektedir. Çevrenin güvenliğinden kastedilen en küçüğünden en büyüğüne yerelden küresele bir güvenliktir. Klasik veya geleneksel güvenlik olarak nitelenen tehdit, tehlike, saldırı gibi olaylara karşı yürütölen güvenlik politikaları, genelde geleneksel güvenlik önlemleri ile karşılanmaktadır. Çevre ile ilgili olaylarda klasik önlemler yetersiz kalmaktadır. Sonuçları siyasi istikrarsızlıkları ve siyasi belirsizliklere kadar uzanan birçok boyutu olan çevre sorunsalı ulusal güvenliğe yönelik kaygıları da beraberinde getirmiştir. Alınabilecek önlemler geleneksel askeri önlemlerden ziyade, ekonomik, sosyal ve çevresel nitelik taşıyacaktır. Geleneksel güvenlik anlamındaki tehdit ve tehlikeler, 70’li yıllara kadar askeri ve savunma nitelikli olarak algılanmaktaydı. Ancak, son 30 yıldır, doğal kaynaklar üstündeki derin tahribatın tüm canlıları, canlı-cansız tüm doğal kaynakları, yani tüm ekosistemi yok edebilecek boyuta ulaşması, çevre sorunlarının küresel felaketler yaratma riski, güvenlik ve çevre ilişkisinin daha farklı bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir (Cali, 2010:236-238).

Çevresel kaynakların karşı karşıya bulunduğu baskılar ve doğal kaynağın geri dönülemez bir biçimde tahrip edilmiş olmasının yarattığı sorunlar, küresel ölçekte insanlığın geleceğini tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. İklim değışikliği, ozondaki incelme, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin azalması, asit yağmurları, tehlikeli atıkların yasa dışı ticareti, doğal kaynak kıtlığı gibi sınıraşan çevre sorunları tüm gezegeni, insanlığı ve tüm canlıları eşit derecede etkilemektedir (Algan, 2002:21). Sorunların gittikçe artması endişelerin de artmasını beraberinde getirmekte ve güvenlik sorunu olarak hissedilmektedir. “Çevre güvenliği açısından iklim değışikliği endişesine en fazla önem veren ölkeler Kuzey ve Orta Avrupa ölkeleri olmuştur. Bu sorunu “güvenlik” sorunu kabul etmeyen ABD bile kabullenmiştir. İklim değışikliğinin doğurduğu çevresel sorunların büyümesinin başta Afrika olmak üzere, birçok yerde daha da artan kuraklıklara neden olabileceği; sonucunda önlenemeyen göçlerin ve sosyal patlamaların insanlığı rahatsız edeceği öngörülmektedir” (Yavuz, 2010). Ekolojik dengelerin bozulmasına bağılı olarak ortaya çıkan doğal kaynak kıtlığı, temel yaşam destek sistemlerini tehlikeye düşürmektedir. “Tüm bu olumsuz gelişmelerin, ulusal ve uluslararası düzeyde istikrarsızlıklara yol açma, uzlaşmazlık ve hatta çatışmalara neden olma potansiyeli taşıması, hükümetleri bu sorunları önleyebilmek ve

giderebilmek için ortak politikalar geliştirmek ve hukuksal düzenlemeler yapmak zorunda bırakmıştır” (Algan, 2002:21).

Nitekim, çevre sorunları etkisinin küresel düzeyde hissedilmesiyle, 1970’lerden itibaren ‘ulusal güvenlik’ kavramı, çevresel öğeleri de içerecek şekilde yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Bu yıllarda yaşanan petrol krizi, doğal kaynakların sınırlı olduğu ve kaynak kıtlığının, ekonomi kadar, enerji güvenliğini de tehdit edecek boyuta ulaşabileceğini göstermiştir. Richard Falk’un, çevre-güvenlik bağlantısını çarpıcı biçimde gösteren 1971 tarihli “*Tehlike Altındaki Gezegen*” adlı yapıtından bu yana, geleneksel güvenlik kavramının, gezegenimizin temel yaşam destek sistemlerindeki bozulmaların yarattığı güvenlik sorunuyla baş edebilmek için genişletilmesi gerektiğine dikkat çeken çalışmalar yapılmıştır. Bu ilk çalışmalarda güvenlik kavramı, geleneksel anlamda devletin ve ulusal çıkarların korunması anlayışını yansıtan bir içerik taşımaktadır. 1977 yılında Lester Brown, ulusal güvenliğin yeniden tanımını yapmaya çalışmıştır (Algan ve Künçek, 1998:75-103’den aktaran Uğurlu, 2005:68). Bu doğrultuda, Bağımsız Silahsızlanma ve Güvenlik Komisyonu (ICDSI), 1982 tarihli ‘*Ortak Güvenlik: Bir Silahsızlanma Programı*’ isimli raporunda, “ortak güvenlik” kavramını ilk kez kullanarak, küresel güvenliğin değişen niteliğine dikkat çekmiştir. Bu raporla dünya kamuoyunun gündemine giren ‘kapsamlı güvenlik’ kavramı, yoksulluk, küresel çevre sorunları ve nükleer savaş gibi çok sayıda tehdidi kapsamaktadır. Çevre-güvenlik ilişkisine dikkat çeken ilk uluslararası belge, Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun, hükümetlerin ve uluslararası toplumun gündemine sürdürülebilir kalkınma kavramını getiren, çevre politikalarında küresel düzeyde bir dönüşüm sağlayan 1987 tarihli *Ortak Geleceğimiz Raporu*’dur. Yoksulluk ve çevre ilişkisini vurgulayarak, kuşaklar ve bölgelerarası adalet anlayışını öne çıkaran bu yeni yaklaşım, uluslararası çevre politikaları üzerinde etkili olmuştur. Rapor, *çevre, barış ve güvenlik* etkileşimine dikkat çekmektedir (Algan, 2005). Ele alınan çevre ve güvenlik bağlantısı, devletlerin devam eden çevresel bozulmalara yönelik sorumlulukları, çevresel konuları güvenlik boyutuna taşımıştır. Bu durum, politik önceliklerin yeniden listelenmesini gerektirmiş, çevresel kavramlar, stratejik tartışmaların konusu olmuştur (Barnett ve Dovers, 2001:161). Richard Ullman, “Güvenliği Yeniden Tanımlamak” başlıklı makalesinde, ulusal güvenlik kavramını, askeri olmayan tehditleri de içerecek biçimde daha geniş bir açıdan görmeye çalışmıştır. Ullman, askeri olmayan tehditlerin de ulusal güvenlik kapsamında ele alınması gerektiğini kabul etmektedir. O’na göre, yalnız askeri tehditlere yoğunlaşmak, daha tehlikeli tehditlerin göz ardı edilmesini ve zamanında

görlmemesini beraberinde getirecektir. Vatandaşların yaşam kalitesini açık, ani ve şiddetli bir şekilde değiştiren tehditleri, terör eylemlerini ve doğa olaylarını da ulusal güvenliğe yönelik tehditler olarak değerlendirerek, çevresel güvenlik kavramını genişletmiştir (Dabelko ve Dabelko, 1993).

Güvenlik ve çevre bağlantısı 1980’lerden beri gelişmiştir. Bu bağlantıdan şüphe duyanlar ve bağlantıyı destekleyenler, kavramsal, siyasi ve metodolojik zeminlerde tartışmayı sürdürürken, tartışmanın bağlamı da jeopolitik olayların gelişimi ve iklim değişikliği ile ilgili araştırmaların ilerlemesiyle kendiliğinden değişmiştir. Erken dönemde, temel olarak çevresel bozulmanın geniş ölçekli çatışmaya yol açma potansiyeliyle ilgilendiği; son dönem literatürünün ise, birey güvenliği ve hassasiyetleri ile kaynak savaşlarının farklı sonuçlarına odaklandığını göstermektedir. Ayrıca, çevresel hassasiyetlerin, insanlığın ortak yaşam alanını korumak ve dünyanın marjinalleşmiş alanlarındaki yoksul halkların yaşamda kalmasını sağlamanın önemi de vurgulanmaktadır (Dalby, 2008: 179). 1987 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından düzenlenen Silahsızlanma ve Kalkınma Arasındaki ilişki Üzerine Uluslararası Konferans’ın sonuç belgesinde yer verilen tanımda, ulusal güvenlik, askeri boyutuna ek olarak siyasal, ekonomik, sosyal, ekolojik ve insan haklarına ilişkin yönleri de bulunan bir kavram olarak nitelendirilmiştir (Ülman, 2000:100). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, güvenlik sorununa getirilen bu yeni ve daha bütünsel yaklaşımı, 1992’de yayımladığı bir bildirmeyle, “istikrarsızlığın, ekonomik, toplumsal, insani ve ekolojik alanlardaki askeri olmayan kaynaklarının barış ve güvenliği tehdit etmeye başladığını” kabul etmiştir. Bu nedenle, çevresel güvenliğe yönelik tehditler, ancak ortak yönetimle ve çokuluslu süreç ve mekanizmalarla ele alınmalıdır (Yıkılmaz, 2003: 78).

Çevresel güvenlik kavramı, esas olarak, ekolojik sistemin ve bunun bir parçası olan bireyin varlığının güvence altına alınması düşüncesine dayanmaktadır. Bu yüzden çevresel güvenlik kavramının ilk çağrışım yaptırdığı kavram ekolojik güvenlik olmuştur. Ülkelerin çıkarlarına ve sınırları içinde yaşayan halkın varlığına ve geleceğine yönelik her türlü tehdidin önlenmesi olarak tanımlanan ulusal güvenlik kavramına; küresel ısınma, ormansızlaşma, türlerin devamı ve kirlilik gibi etkenlerden kaynaklanan tehditlerin eklenebilmesi sorusuna bir yanıt olarak ortaya sürülen “ekolojik güvenlik” kavramı, çevresel güvenlik kavramı yerine kullanılmaktadır (Eckersley, 2005). *Ekolojik güvenlik*, doğal yaşam güvenliğini, ekosistemlerin zarar görmemesini anlatmaktadır. Çevresel güvenliğin bundan daha geniş bir içeriğe sahip olduğu, deniz ve boğaz

güvenliğini, doğal kaynak güvenliğini de içerdiği görülmektedir. Enerji güvenliği ve besin güvenliği de bunun içine girmektedir. Güvenlik kavramındaki bu değişim, çevresel sorunların anlaşılması ve çözümlenmesi için çevresel güvenlikle birlikte sürdürülebilirlik kavramının da bütünleşik olarak ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle, çevresel güvenlik, kuşaklararası eşitliğe ve toplumların etkilenmesine sürdürülebilirliğe göre daha çok odaklanır. Çevresel güvenlik, klasik güvenlik politikasının ya da dış politikanın çevredeki çöküşünü, askeri etkilerin çevresel etkilerini inceler ve askeriye çevreci bir yapıya dönüşmesinin olasılıklarını araştırır; belki de çevresel güvenliğin en önemli farklılığı politik boyutunun bulunmasıdır (Uğurlu, 2005:67). Geleneksel güvenlik ile çevresel güvenliği ayrı kavramlar olarak değerlendiren düşünürler olduğu gibi, Ullman'ın açtığı yolu izleyerek; "Güvenlik salt askeri, ekonomik, bu kapsamda çevresel bir konu değildir. Gerçekte güvenlik, tüm bu öğelerin karşılıklı etkileşiminden doğan bir olgudur" savunusuyla, çevresel güvenliği geleneksel güvenlik içinde bir yerlere oturtmaya çalışanlar da bulunmaktadır (Shaw, 1996: 39-44). Hangisi benimsenirse benimsensin, çevresel güvenlik, güvenlik türlerinden biri olarak yerini almış bulunmaktadır.

Genelleştirilecek olursa, çevresel güvenlik kavramının üç boyutu bulunmaktadır: Dünya ölçeğinde insan türü ve diğer canlı varlıkların yaşamlarını ve varlığını tehlikeye düşürecek olan *çevresel kriz*; çevre sorunlarının ekonomik ve siyasal *istikrarı tehdit eden niteliği* ve çevresel kaynakların bölüşülmesi ve çevreden kaynaklanan sorunların ülkeler ve topluluklar arasında *çatışmalara neden olma riski* (Keleş ve Ertan, 2002:240-241). Çevresel bir sorunun güvenlik boyutunun olup olmadığı çevreye ve güvenliğe bakış açısına göre değişir. Ne var ki, bugün artık bir ulusun yalnızca kendi iç işlerini etkileyen eylemleri, başka devletlerin de iç işlerini etkileyenlerden ayırt etmek zorlaşmıştır (Yıkılmaz, 2003: 78). Çevresel sorunların küreselleşmesi gibi çevresel güvenliği tehdit eden öğeler de, çoğu zaman sınır ötesi özellik göstermektedirler. Çevresel güvenlik sorunlarının önemini çerçeve olarak tanımlanmasına yardımcı üç belirgin değişken bulunmaktadır. Bunlar stratejinin de öğeleri olan; *zaman, yer ve etkidir* (Barnett ve Dovers, 2001:161). Sorunları önceliklendirirken kullanılan bir diğer araç da etkilerin yayılım boyutlandırılmasıdır. Buna göre sorunlar mikro (küçük), mezo (orta) ve makro (büyük) olmak üzere üç çerçevede ele alınabilir. *Mikro sorunlar* o bölgenin özelliklerine bağlıdır ve geçici hassaslıklardır. Genellikle yerel ya da sektördendir. Olağanüstü bir sorumluluk yetkisi gerektirmez ya da politik karışıklığa neden olmaz ve dış ilişkilerde sorun yaratmaz. Küçük

güvenlik sorunlarıdır. *Mezo sorunlar*, aslında büyük olan konuların küçük kısımları olup genellikle tek bir ülkenin sınırları içinde, bir ile on yıl arası bir zaman dönemini kapsayan sorunlardır. Ülkeler arasında olduğunda doğrudan savaş nedeni olmayacak sorunlardır. Orta düzeyde güvenlik sorunu niteliği taşırlar. *Makro sorunlar* ise, çok tarafı karşı karşıya getiren, karmaşık, belirsizliklerle dolu, bölgeye ait özelliklere sahip, geçici yayılımcı, diğer konular ve sorunlarla yakından ilintili, insanı ve doğal sistemi yok etme tehdidi içeren sorunlardır (Barnett ve Dovers, 2001:161). Çevresel güvenliğin odaklandığı sorunlar makro ölçekteki herkesi ilgilendiren sorunlar olarak tanımlanabilir.

Bu nedenle, çevrenin korunması ile ilgili söylem ve gerçek siyasa sonuçları arasındaki uzaklık, çevre sorunları konusunda daha soyut kavramlar yerine, maddi kaynakların belirli bir süredeki üretimine odaklanan çevresel bir güvenlik anlayışına olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu konu iklim değişikliğinin, çölleşme ve kıtlık sorunlarının Güney Yarımküre'deki yoksul halklar için büyük bir tehlike oluşturması sebebiyle önem arz etmektedir (Barnett, 2003:7-17). Çevrenin halen bir yaşam alanı olarak değil, ekonomik bir kaynak olarak görülmesi ve o şekilde değerlendirilmesi her türlü çözümü sürdürülemez hale getirmektedir. Dolayısı ile, Dünya'nın yaşanılır bir hale gelmesi için, bu süreç içerisinde karbon ve ekolojik ayak izi, sırt çantası gibi yeni kavramlar türetilmiştir. Doğal çevrenin üç önemli bileşeni olan "hava, toprak ve suyu" ne kadar kullanıp yok etmekteyiz ve bize daha ne kadar dayanırlar sorularının karşılığını bilmek önemli hale gelmiştir. *Karbon ayak izi*, birim karbondioksit cinsinden ölçülen, üretilen sera gazı miktarı açısından insan faaliyetlerinin çevreye verdiği zararın ölçüsüdür. *Ekolojik ayak izi kavramı*, bir ülkenin vatandaşlarının gereksinim duyduğu alanın, toprağın kullanımını ifade etmektedir. Ne kadar doğa kullanılıyor? Sorusuna karşılık verir. Güvenliği neyin oluşturduğuna yönelik çevresel bir bakış açısı geliştiren perspektif, gelişmiş devletlerin ekolojik ayak izlerini ve maddelerin taşınmasına ve devletlerin kent hayatının atıklarının emilmesini sağlamak üzere sınırları dışında havuzlar kullanmasına yönelik hesapları içerir. *Ekolojik sırt çantası*, bireysel üretim ve süreçlerin ekolojik etkisini tarif eder. Ne kadar atık ürettiğimiz ile ilgilidir. Belirli faaliyetler, belirli süreç veya üretimlerin ekolojik etkilerini tarif eden ve kirlenmenin yanı sıra kaynakların taşınması veya üretimin neden olduğu atık ve erozyonu ifade eden "ekolojik sırt çantalarına" bakarak değerlendirilebilir (Dalby, 2008: 189). Kaynaklar, genellikle küresel ekonominin daha yoksul bölgelerinden çıkarılır. Bu kaynaklardan elde edilen fayda, yatırımcılar ve diğer alanlardaki tüketicilerin eline geçerken, sırt çantalarının büyük bir kısmı yoksul

alanlarda bırakılmaktadır (Schütz vd, 2004). Bu durum çevre barışı açısından önemli bir güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Kaynak savaşları tartışmasıyla doğrudan bağlantılı olarak, küresel ekonominin büyük kentlerindeki üretimin, kenar bölgelerin birçoğu üzerinde doğrudan veya ozon deliği ve iklim değişikliği yoluyla dolaylı çevresel etkileri bulunmaktadır. Küresel olarak değerlendirildiğinde, kaçınılmaz sonuç şudur: En büyük ayak izlerine sahip ve bu nedenle, çevresel sistemde en büyük zarara neden olanlar, dünyanın yoksul ülkeleri değil, tam tersi zengin ülkeleridir (WWF- World Wildlife Fund, 2005).

Bu bağlamda, bugün, çevrenin doğal oluşumuna yönelik tehditler ve çevresel tehditler ulusal ve uluslararası güvenliğin ayrılmaz parçası olarak kabul edilmektedir. Çevresel güvenlik kavramını destekleyenler, doğaya saygının Dünya üzerindeki insan türünün varlığı için birinci ve temel önkoşul olduğunu savunmaktadırlar. Eğer, gerekli itina gösterilmezse çevresel tehditler, ciddi, uzun menzilli ve derin güvenlik sorunları oluşturacaktır. Bu tehditler, askeri tehditlerden daha yavaş gelişmektedir, ancak en az geleneksel askeri tehditler kadar önemlidir. Ayrıca, insanoğlunun refahı ve sağlığı üzerindeki baskıyı artıracak kişisel olmayan sosyal ve ekonomik güçlerin ciddi çevresel yetersizliklere yol açacağı ortadadır (Porter ve Brown, 1991:128,133). Doğal zenginlikler, hem bir fırsat, hem de tehdit oluşturmaktadır. Ülkemiz açısından bakarsak; Türkiye'nin çevresel güvenlik sorunları doğal kaynaklar bakımından artmaktadır. Özellikle su, gıda ve biyolojik güvenlik, yakın gelecekte yaşamsal derecede sorun oluşturacak tehditlerdir. Türkiye'nin, yakın bir gelecekte su yoksulu ülkeler arasına girme riski vardır. Su güvenliği uluslararası gündemde ön sıralardadır (Algan, 2005). Görüldüğü gibi, çevresel güvenlik, küresel tehdit ve risklerin artmasıyla en önemli araç olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel boyutta güvenliğe yönelik tehdit ve risklerle birlikte, yerel bağlam, güvenli çevre olgusunu gündemine taşımaktadır. Küresel tehdit ve riskler, suç eğilimleriyle birleşerek, yaşamsal önem kazanmaktadır. Yenedünya düzeninde, dünya ölçeğindeki egemenlik savaşları, uluslararası suç örgütlerinin, küresel ölçekte pay kapma paydasındaki yarışı ile büyüyen ve kitlesel imha silahlarının üretimiyle desteklenen, küresel terör, sanayileşme gibi etkenlerle süregelen hava kirliliği, susuzluk, kuraklık ve ozon tabakasının incilmesi gibi çevresel bozulma, küresel ısınma, iklim değişiklikleri ile oluşan depremler, Tsunami ve seller gibi doğal afetler, kıtlık, açlık ve toplumsal güvenliğe karşı tehdit ve riskler güvenli çevre yaklaşımının hayatın her yönü ile ilintili olarak yaşam kalitesi parametreleri içinde değerlendirilmesi gerekliliğini zorunlu kılmaktadır (Axworthy vd., 2006'dan aktaran Aksoy, 2008). Çevre sorunsalı bazı

devletler için, ulusal güvenliğe yönelik temel tehdit biçiminde ortaya çıkabilmekte ve var olma sorunsalına dönüşebilmektedir. İklim değışikliği nedeniyle sular altında kalacakları için vatandaşlarını başka ülkelere göçmen olarak yollamaya başlayan Pasifik ada ülkelerinden Tuvalu, Fiji adaları ve Kiribati gibi devletler, ısınmanın getirdiğı küresel çevre sorunsalında yok olma tehlikesini şimdiden yaşamaya başlamışlardır (www.mainboard24.com, 2012).

Sonuç ve Değerlendirme

Güvenlik, toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi, emniyeti anlamına gelmektedir. Dünya yeni bir çağa, iki kutuplu, karşılıklı caydırıcılıkla korunan katı bir düzen ortamından çıkarak, birkaç kutuplu düzensiz bir ortama girmiştir. Eski güvenlik algılamaları da değışime uğramış; uluslararası güvenlik ve ülke güvenliği kavramları yeniden değerlendirilmeye alınmıştır. Güvenlik kavramının değışimiyle birlikte, güvenliğin boyutu ve kapsamı da değışmiş ve bir anlamda küreselleşmiştir. Güvenlik boyutu, ülke güvenliğinden uluslararası güvenlik şeklinde tanımlanan bölgesel ve küresel güvenlik anlayışına kaymıştır. Yeni güvenlik algılamalarında “görünmeyen” düşmanlar ortaya çıkmıştır. Güvenlik olgusunun kapsamı daha fazla genişlemiş; savaş, silahlı çatışma, güç kullanma halleri dışında, ekonomi, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültür ve eğitim alanları da güvenliğin kapsamına katılmıştır. Bu nedenle, çevre sorunlarına küresel bir bakış açısı oluşturulması zorunluluğı doğmuş, çevrenin korunması için küresel ve bölgesel güvenlik çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır.

Güvenlik sorunsalı artık düşman ordusu ile eşdeğer görülmemektedir. Güvende olmak için; sadece silahlı kuvvetlerle ilgili değil, insanlığı, toplumları, ülkeleri ve dünyayı, küresel nitelik kazanan tüm unsurları tehdit eden her türlü sorunu yakından izlemek gerekmektedir. Yok etmenin en belirgin olarak ortaya çıktığı ve küresel açıdan etkisinin görüldüğü alanlardan biri çevredir. Son dönemlerde tüm canlıların geleceğini tehdit eder bir düzeye ulaşmıştır. Çevreye zarar veren olayların etkileri sadece belirli bir bölge ile sınırlı kalmamakta, genelde küresel etkiler doğurmaktadır. Daha önce küresel güvenlik tartışmalarında, hiç anılmayan, anılsa da oldukça sınırlı bir yere sahip olan insani ve çevresel konular ve ahlaki sorunlar, şimdi merkezi bir konuma gelmiş bulunmaktadır. Devletlerin kendi sınırları içindeki silahlı çatışmaların tırmanmasıyla birlikte, uluslararası toplum, yerel çatışmalar ve toplumsal şiddet, yoksulluk ve işsizlik, örgütlü suç ve terörizm, ve toplu, zorunlu

göç hareketleri gibi konular da dahil diğer istikrarsızlık kaynakları ile daha fazla ilgilenilmeye başlanmıştır. Mülteci hareketleri veya diğer zorunlu göç çeşitleri, insanların güvenliklerinin sağlanıp sağlanmadığı konusunda yararlı bir ölçü oluşturmaktadır.

Kısacası, “insanın can güvenliğinin olmadığı bir yerde, çevrenin ne önemi var” denilen bir aşamadan, “yaşam çevresinin güvenliği yoksa gerisinin ne önemi var” denilen aşamaya geçilmiştir. Küresel çevresel yıkımın öngörü olmaktan çıkıp, iklimin değiştiği, doğal yaşamın yok olduğu, tüketim anlayışının hayatımızı kapladığı, genlerin dahi kontrol edilebildiği bir dönemde, savaş ve şiddet giderek artmakta, yok etme kültürü tüm dünyaya ve hayatımıza egemen olmaktadır. Yeni güvenlik algılamaları içerisinde, etnik çatışma, terörizm, iklim değişikliği, enerji arzının devamlılığı, iş güvenliği, sanal ortamdaki tehditler, iletişim güvenliği sorunları gibi birçok alandaki yeni güvenlik endişeleri, “ülkenin toprak bütünlüğünün güvenliği” kavramının üzerine çıkmıştır. Savaşlar ve kitle imha silahlarının dünya güvenliğine ve yaşadığımız gezegenin geleceğine yönelik oluşturduğu açık ve sert tehdit ile karşılaştırıldığında; ekonomik, sosyal, çevresel vb. sorunlar daha az önemsenerek, kapalı ve daha “yumuşak” bir tehdit olarak nitelendirilmekte ve dikkate alınmamaktadır. Ama bu tür kapalı ve yumuşak tehditlerin yol açtığı güvensizlik ortamında, sert tehditler daha şiddetli uzun süreli şekilde hissedilebilmektedir. Bu yeni güvenlik sorunlarıyla başa çıkabilmek için ülkelerin birbirleriyle karşılıklı güvene dayanan işbirliğine ihtiyaçları vardır.

Kaynakça

- Aksoy, E. (2009) “Suç ve Güvenli Kent Yaklaşımı”, <http://www.benliseda.com>, 15. 02.2010 tarihi itibariyle.
- Algan, N. (2002) “Türk Boğazları’nda Çevresel Güvenlik”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXVI, Sayı: 234, 21-34, Mayıs-Haziran.
- Algan, N. (2005) “Kirlilikten Ulusal Güvenliğe”, <http://www.yesilufuklar.info/rec-bulten/rec-turkiye/640>, 10.05.2011 tarihi itibariyle.
- Algan, N. ve Künçek, Ö. (1998) “Transboundary Population Movements: Refugees, Environment and Politics”, *The Turkish Yearbook of International Relation (Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı)*, No: XXVIII.

- Axworthy, A. L. Fallick ve K. Ross, (2006) The World Urban Forum 2006 Vancouver Working Group Discussion Paper, İngiltere:The Liu Institute for Global Issues at the University of British Columbia.
- Aydın, A. Hamdi (1996) Polis Meslek Hukuku, Ankara: Doğuş Matbaası.
- Barnett, J. (2003) "Security and Climate Change", *Global Environmental Change*, Cilt 13, No 1, 7-17.
- Barnett, J. ve Dovers, S. (2001) "Environmental Security, Sustainability and Policy", *Pacifica Review: Peace, Security and Global Change*, Vol. 13, Num. 2.
- Buzan, B. (1991) People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, Great Britain, Harvester Wheatsheaf.
- Cali, H. (2010) "Çevresel Güvenliğin Sınırşan Boyutları", *Yerelden Küresele Sınırşan Suçlar*, 235-254, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Çetin, E. (2003) "Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik" İmaj, Haziran, Sayı:2, Arka Plan Uluslararası Politika, <http://www.foreignpolicy.org.tr>, 28.02.2006. tarihi itibariyle.
- Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 5491, Kabul Tarihi : 26/4/2006, 13 Mayıs 2006 tarih ve 26167 sayılı R.G.
- Dabelko, G. ve Dabelko, David D. (1993) "Environmental Security: Issues of Concept and Redefinition", Occasional Paper No.1, *Harrison Program on the Future Global Agenda*, June.
- Dalby, S. (2008) "Güvenlik ve Çevre Bağlantılarına Yeniden Bakmak" *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz), s.179-195, <http://www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06.pdf>, 28.02.2012 tarihi itibariyle.
- Duru, B. (2009) "Dünya Bankası, GEF ve Küresel Çevre Sorunları" <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2039.pdf>, 30.07.2009 tarihi itibariyle.
- Erdoğdu, K. (2005) "Şanghai Beşlisinden Şanghai İşbirliği Örgütüne", <http://www.aydinlanma1923.org>, 28.02.2006 tarihi itibariyle.

- Eckersley, R. (2005) "Ecological Security Dilemmas", *New Environment Agendas II: Chapter 8*, <http://www.arts.monash.edu.au/ncas/teach/unit/pol/chpt08.html>, 28.02.2006 tarihi itibariyle.
- Frevel, B. (2006) "Urban Safety", *German Policy Studies* Vol 3, No: 1, Almanya, s. 1-18.
- Karabulut, B. (2009) "Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 23, 1-11.
- Kaya, E. (2008) "Kent Güvenliğinin Sağlanması", <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/nisan2008/4.pdf> , 10.3.2011 tarihi itibariyle.
- Kaya, E. (2009) "Kent Yönetimlerinin Temel Sorumluluk Alanı", <http://www.yerelsiyaset.com/v2/index.php?goster=ayrinti&id=800>, 28.4.2011.
- Kaypak, Ş. (2011) "Kent Güvenliğinde Yeni Açılımlar; Toplum Destekli Polislik", *Suçla Mücadelede Çağdaş Yaklaşımlar, Toplum Destekli Polislik Teori ve Uygulamaları*, Edit. M. Karakaya, S. Gültekin, Polis Akademisi, Ankara, 43-72.
- Krahmann, E. (2005) "From State To Non-State Actors: The Emerge Of Security Governance", *New Threats And New Actors In International Security*, Elke Krahmann (Ed.), Palgrave Macmillan, s.4.
- Keleş, R. ve Ertan B. (2002) *Çevre Hukukuna Giriş*, Ankara: İmge Yayınları.
- Keleş, R. ve Hamamcı C. (2005) *Çevre Politikası*, Ankara: İmge Yayınları.
- Koçer, G. (2005) "Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Yıl: 3, Sayı: 5, Ankara.
- Küçükşahin, A. (2006) "Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir?", *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 2, S. 4 Aralık, 7-40.

- Maslow A. (1968) *Motivation And Personality*, New York: Harber Publishing.
- Mutlu, A. (2002). *Çevre Ekonomisi-Politikalar, Uygulamalar ve Türkiye*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.
- Mutlu, A. (2006) “Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları”, *21.Türkiye Maliye Sempozyumu: Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler*, Antalya.
- Pektaş, K. (2003) “Belediye Yönetiminde Zabıta Hizmetleri ve 21. Yüzyıl Kentinde Zabıtanın Yeri”, <http://basarm.com.tr/yayin/malihukuk/belediyeyonzabita/04.htm>, 28.3.2010 tarihi itibariyle.
- Porter, G. ve Brown, J. Welsh (1991) *Global Environmental Politics*, San Fransisco: Westview Press Inc.
- Sandıklı, A. (2011) “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarındaki Değişim”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_251, 10.10.2011. tarihi itibariyle.
- Shaw, Brian R. (1996) “When are Environmental Issues Security Issues?”, Report of the Environmental Change and Security Project of the Woodrow Wilson Center Issue, <http://www.aepi.army.mil/internet/env-sec-pdf.,39-44>, 12.10.2011 tarihi itibariyle.
- Schütz, H., Moll S. and Bringezu, S. (2004) “Globalisation and the Shifting Environmental Burden: Material Trade Flows of the European Union, Wuppertal, Wuppertal Institute for Climate Environment and Energy”, <http://www.wupperinst.org/globalisierung/pdf>, 11.07.2009 tarihi itibariyle.
- şafak, A. (1989) *Ceza Muhakemeleri Usulü ve Polis*, Ankara: Polis Akademisi Yayını.
- Toprak, Z. (2001a) *Kent Yönetimi ve Politikası*, İzmir: Anadolu Yayıncılık.
- Toprak, Z. (2001b) *Yerel Yönetimler*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.

- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, (1989) Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu, Ankara: TÇSV Yayını.
- Uğurlu, Ö. (2006) Türkiye’de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ülman, B. (2000) “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılaması ve Bölücülük”, En Uzun On Yıl, Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, Der: Gencer Özcan, Şule Kut, İstanbul: Buke Yayınları.
- World Wildlife Fund (WWF) Living Planet Report (2004) <http://www.panda.org/downloads/general/lpr2004.pdf>, 11.04.2012 tarihi itibariyle.
- Yavuz, C. (2010) “‘Güvenlik’ Kavramının Çok Boyutlu Yeni Anlamları”, *Güvenlik Stratejileri*, <http://www.turksam.org/tr/a1997>,11.04.2012 html tarihi itibariyle.
- Yıkılmaz, N. (2003) Yeni Dünya Düzeni ve Çevre, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- <http://www.tdk.gov.tr>. 11.03.2011 tarihi itibariyle.
- <http://www.kom.gov.tr>, “İşbirliği İhtiyacı”, 11.04.2012 tarihi itibariyle.
- <http://www.mainboard24.com/dunya-ulkeleri/207724.html>, 20.06.2012 tarihi itibariyle.